

Розділ 2

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Chapter 2

WORLD HISTORY

УДК 94 (497.5) «1991-1995»

DOI: 10.31376/2411-5177-2024-8-106-112

СТАНОВИЩЕ СЕРБСЬКОЇ МЕНШИНИ В ХОРВАТІЇ ПІСЛЯ ВІЙНИ 1991-1995 РР.

Чумаченко Олена

кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені

Олександра Довженка

м. Глухів, Україна

e-mail: chumachenko@gnpu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6889-5221>

Поскрипко Нікіта

аспірант кафедри історії, правознавства та методики навчання

Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

м. Глухів, Україна

e-mail: nikita.poskripko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8232-6044>

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу складного питання захисту прав національних меншин на Західних Балканах на прикладі сербської меншини в Хорватії. Ситуація в цьому регіоні визначається історичною гетерогенністю та соціально-політичними наслідками кривавого розпаду Югославії. **Мета статті.** Проаналізувати становище, у якому опинилася сербська меншина в Хорватії після югославських воєн та дати оцінку зусиллям хорватської влади щодо врегулювання цього питання. **Методи.** При написанні цієї статті були використані такі методи: загальнонаукові (аналіз, синтез, дедукція, індукція, системний підхід), а також спеціально-історичні, зокрема історико-генетичний та історико-порівняльний. Дослідження ґрунтувалося на принципах історизму та оптимізації обсягу інформації. **Наукова новизна.** У статті детально розглядаються заходи хорватської влади, зокрема прийняття Конституційного закону про права національних меншин, що став важливим етапом у процесі примирення з сербами та підтримки демократичних стандартів. Особливу увагу приділено ролі ЄС у цьому процесі, зокрема вимогам щодо пропорційного представництва меншин в органах місцевої та регіональної влади, державній адміністрації та судовій системі. **Результати дослідження.** Після здобуття незалежності Хорватія зіткнулася з проблемами, пов'язаними з правами сербської меншини, яка зазнала переслідувань та дискримінації у перші роки після війни 1991–1995 років. Ранні незалежні хорватські уряди, керовані націоналістичними настроями, були налаштовані проти інтеграції сербів у*

суспільство і не поспішали задовольняти їхні права. Така політика зберігалася до початку євроінтеграційного курсу, започаткованого після зміни влади в 2000 році. Політика уряду І. Рачана, що уклав Угоду про асоціацію та стабілізацію з Європейським Союзом, стала першим кроком до примирення із сербською меншиною та початку процесу європейської інтеграції Хорватії. Важливу роль у цих змінах відіграла політика ЄС, яка спрямувала хорватський уряд до захисту прав національних меншин як одного з обов'язкових критеріїв для вступу до Союзу.

Висновки. Процес примирення, на думку авторів, був повільним і складним через соціальні та політичні перепони, а також сильні етнічні упередження. Проте завдяки тиску з боку ЄС уряд Хорватії почав вживати заходи, спрямовані на захист сербської меншини, забезпечення рівноправного доступу до роботи та представництва в державному секторі. Успіх хорватської політики примирення є корисним прикладом для інших країн регіону та України, яка також прагне до врегулювання прав національних меншин в межах євроінтеграційного курсу.

Ключові слова: Хорватія, національні меншини, серби, Європейський Союз, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Проблема національних меншин є однією з характерних особливостей Західних Балкан. Це закономірний наслідок етнічної, релігійної, конфесійної та культурної гетерогенності регіону. Історичний розвиток Західних Балкан, особливо кривавий розпад Югославії, призвів до того, що майже всі новоутворені країни зіткнулися з наявністю національних меншин в межах своїх кордонів. Курс на євроінтеграцію лише посилив значення цього питання для західнобалканських урядів, змусивши регулювати його з орієнтацією на цінності Європейського Союзу. У цьому контексті унікальним і важливим є досвід Хорватії. Це єдина країна Західних Балкан, яка змогла більшою мірою успішно досягти порозуміння з сербською меншиною, пристосувати відповідні норми законодавства до європейських стандартів і зрештою стати членом Європейського Союзу. Відповідно до цього, хорватський досвід є корисним не лише для інших країн регіону, але й для України, яка теж стикається з необхідністю врегулювати відносини з національними меншинами, такими як угорська, для успішної євроінтеграції. Незважаючи на це, питанню становища сербської меншини в Хорватії після війни 1991-1995 рр. та заходів хорватського уряду щодо порозуміння з нею на нашу думку приділяється мало уваги.

Виходячи з цього, метою цієї статті є аналіз становища, у якому опинилася сербська меншина в Хорватії після югославських воєн та дати оцінку зусиллям хорватської влади щодо врегулювання цього питання. Крім того, вважаємо за доцільне звернути увагу на роль Європейського Союзу у цьому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Це питання в різній мірі висвітлювали О. Бербері в контексті аналізу політичних вимог ЄС на становище національних меншин у Західних Балканах, М. Хемскерк в контексті порівняльного аналізу євроінтеграційних процесів у Хорватії та Сербії та К. Енігюн в контексті ролі Європейського Союзу в демократизації Західних Балкан.

Виклад основного матеріалу. З моменту набуття незалежності при владі в Хорватії знаходилась партія Хорватська демократична спілка (ХДС), а президентом країни був її лідер Ф. Туджман. Стоячи на засадах націоналізму та

євроскептицизму, ця політична сила не виявляла намірів до порозуміння із сербською меншиною. Яскравим прикладом такої політики стало небажання видавати Міжнародному трибуналу для колишньої Югославії (МТКЮ) військових, відповідальних за злочини проти сербського населення. Офіційно це виправдовувалось тим, що Хорватія в 1991-1995 рр. вела «Вітчизняну війну» за свої існування проти Югославії, а тому є жертвою. «Міф про Вітчизняну війну серйозно вплинув на розуміння хорватськими ЗМІ та суспільством МТКЮ та ЄС» [8, с. 13]. Така позиція не сприяла порозумінню та примиренню із сербською меншиною в Хорватії.

За даними Amnesty International близько 300 000 хорватських сербів покинули Хорватію внаслідок війни 1991-1995 рр.. Станом на 2005 р. лише 115000 з них змогли повернутися. Організація стверджувала, що хорватські серби зазнавали дискримінації щодо доступу до роботи та реалізації інших економічних і соціальних прав та зазначала про випадки насильства та переслідувань щодо них. Разом із цим, несправедливі провадження в судах створювали перешкоди для повернення інших біженців [6]. Погодимось з О. Бербері щодо того, що таке ставлення було викликане тим, що сербська меншина вважалася «загрозою» для хорватської держави протягом досить тривалого часу і певною мірою була причиною збереження проблеми державності в Хорватії [2, с. 86].

Ситуація почала змінюватися з 2000 р., коли президентом країни став лідер Хорватської соціал-демократичної партії І. Рачан. На відміну від своїх попередників, він бажав встановити тісні відносини з Європейським Союзом і взяв курс на євроінтеграцію країни. У 2001 р. уряд соціал-демократів підписав Угоду про асоціацію та стабілізацію з ЄС. Така зміна політики хорватського уряду закономірно мала сприяти початку порозуміння із сербською меншиною.

Ключову роль у спонуканні хорватського уряду до захисту прав сербської меншини відіграла позиція Європейського Союзу. Для ЄС питання захисту національних меншин стало одним із вимог до кандидатів на вступ до Союзу. Відповідно до цього, протягом всього переговорного процесу щодо приєднання Хорватії до ЄС, це питання піднімалося в офіційних документах та договорах. У вересні 2004 р. Хорватія розпочала процес щодо Європейського партнерства (Accession Partnership). Одним із ключових пріоритетів цього процесу було «забезпечити пропорційне представництво меншин в органах місцевого та регіонального самоврядування, в органах державного управління та судових органах, а також в органах державного управління» [4]. Крім того, ЄС закликав Хорватію «сприяти повазі та захисту меншин відповідно до Європейської конвенції з прав людини та принципів, викладених у Рамковій конвенції Ради Європи про захист національних меншин, а також відповідно до найкращої практики держав-членів ЄС» [4]. У Звіті про прогрес 2007 р. було відмічено, що члени сербської меншини, стикаються з великими труднощами щодо доступу до роботи, особливо в районах, які постраждали від війни, і що залишаються проблеми недостатнього представництва меншин у державній адміністрації, судовій системі та поліції. Зазначено також про необхідність подолання дискримінації в державному секторі економіки та етнічних упереджень щодо

військових злочинів [5, с. 13-14]. У рішенні Ради ЄС щодо Європейського партнерства від 2008 р. одним із ключових пріоритетів було визначено імплементація Конституційного закону про національні меншини, приділяючи особливу увагу його положенням, що гарантують пропорційне представництво меншин у сфері зайнятості [3]. У Стратегії розширення на 2009-2010 рр. зазначено, що Хорватія має «заохочувати дух толерантності до сербської меншини та вживати відповідних заходів для захисту тих, хто все ще може бути об'єктом погроз або актів дискримінації, ворожості чи насильства [6, с. 32]. Питання захисту прав сербської меншини піднімалося у відповідних документах і в наступні роки.

Вимоги Європейського Союзу значно вплинули на внутрішню політику хорватського уряду щодо сербської меншини та сприяла примиренню між сербами та хорватами. Конституційним актом від 2002 р., який доповнив Конституційний акт про права та свободи людини та про права етнічних і національних спільнот або меншин від 1992 р., серби отримали статус «автохтонної національної меншини». Таким чином на них поширилися права та свободи, визначені Частиною II цього Конституційного акту [10]. Окремо варто відмітити, що серби отримали можливість мати трьох представників у парламенті.

У листопаді 2003 р. на парламентських виборах перемогу знову здобула ХДС на чолі з І. Сенадером. Новий прем'єр-міністр не став повертатися до політики Ф. Туджмана, а навпаки, продовжив курс на порозуміння із сербами. Відповідно до цього, була утворена парламентська коаліція з представниками Незалежної демократичної сербської партії. Сама ХДС реформувалася як правоцентристська проєвропейська партія, а «туджманісти» всередині неї були маргіналізовані [8, с. 14-15]. Це значно сприяло порозумінню та зниженню напруги між сербами та хорватами.

У 2005 р. Хорватія ратифікувала двосторонню угоду із Соціалістичною республікою Югославія про захист сербської та чорногорської національної меншини в Республіці Хорватія та хорватської національної меншини в Сербії та Чорногорії.

Незважаючи на значний прогрес хорватського уряду щодо захисту сербської меншини та вступу Хорватії до ЄС, повністю викоринити дискримінацію не вдалося. У річному звіті Amnesty International за 2015 р. було зазначено, що дискримінація хорватських сербів при працевлаштуванні в державному секторі та при поверненні прав на оренду соціального житла, звільненого під час війни 1991-1995 рр., зберігалася. Крім того, відмічено, що загальнодержавне святкування в серпні 2015 р. 20-ї річниці операції «Буря», повернуло напругу між сербськими та хорватськими націоналістами [1, с. 131]. За даними Minority Rights Group серби в Хорватії зазнають дискримінації при працевлаштуванні в державному секторі, в тому числі в судочинстві та державній адміністрації, стикаються з труднощами щодо етнічної упередженості при судовому переслідуванні за військові злочини, проблемами з освітою, використанням мови на місцевому рівні та залякуванням на етнічній основі [9]. О. Бербері вважає, що при виконанні вимог ЄС щодо захисту сербської меншини Хорватією було дуже

добре дотримано *acquis communautaire*, але головною проблемою була недостатня імплементація в такому ж ступені [2, с. 88].

Висновки. Отже, з усього вищезазначеного можна зробити висновок, що Хорватія досягла значного прогресу в питанні захисту сербської меншини. Серби були зрівняні в правах з хорватами, отримали гарантії захисту на міжнародному рівні та змогу представляти свої інтереси в парламенті Хорватії. Беззаперечно можна стверджувати, що це стало можливим завдяки привабливості євроінтеграції, як шляху розвитку для Хорватії і, як наслідок, необхідності узгодження захисту прав національних меншин з європейськими стандартами та цінностями. Все це, зрештою, дозволило країні стати членом ЄС у 2013 р.. У той же час, ми відмітили, що на рівні імплементації заходів щодо захисту сербської меншини були недоліки, які не дозволили повністю викоринити дискримінацію за етнічною ознакою. Тим не менш, досвід Хорватії у врегулюванні проблеми меншин має стати прикладом для інших країн Західних Балкан та для України.

Література

1. Amnesty International Report 2015/2016. The State of the world's human rights. *Amnesty International*. URL: <https://www.amnesty-international.be/sites/default/files/bijlagen/pol1025522016english.pdf> (Дата звернення: 23.10.24)
2. Berberi O. The Impact of EU Political Conditionality on Minority Rights in Western Balkans: Insights from the Croatian Enlargement. *Journal of Educational and Social Research*. Vol. 7, № 1. 2017. P. 81-89.
3. Council decision of 12 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with Croatia and repealing Decision 2006/145/EC. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008D0119> (Дата звернення: 23.10.24).
4. Council decision of 20 February 2006 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with Croatia and repealing Decision 2004/648/EC. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006D0145> (Дата звернення: 23.10.24).
5. Croatia 2007 Progress Report. *European Commission*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/croatia-progress-report-2007_en (Дата звернення: 23.10.24).
6. Croatia: European Court of Human Rights to consider important case for refugee returns. URL: <https://reliefweb.int/report/croatia/croatia-european-court-human-rights-consider-important-case-refugee-returns> (Дата звернення: 23.10.24).
7. Enlargement Strategy and Main Challenges 2008-2009. URL: <https://parco.gov.ba/wp-content/uploads/rju/2009/03/ec-enlargement-strategy-and-main-challenges-2008-2009.pdf> (Дата звернення: 23.10.24).
8. Heemskerk M. Bringing Europe to the Western Balkans: The Europeanisation of Croatia and Serbia Compared. *College of Europe EU Policy Paper 6/2020*. URL: https://www.coleurope.eu/sites/default/files/research-paper/edp_6-2020_heemskerk_0.pdf (Дата звернення: 23.10.24).
9. Serbs. *Minority Rights Group*. URL: <https://minorityrights.org/communities/serbs-2/> (Дата звернення: 21.10.24).
10. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina. *Narodne Novine*. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_12_155_2532.html (Дата звернення: 23.10.24).

THE STATUS OF THE SERBIAN MINORITY IN CROATIA AFTER THE 1991-1995 WAR

Chumachenko Olena

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of History,
Law and Teaching Methods of the *Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical
University*

Hlukhiv, Ukraine

e-mail: chumachenko@gnpu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6889-5221>

Poskrypko Nikita

graduate student of the Department of History, Law and Teaching Methods of the *Oleksandr
Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University*

Hlukhiv, Ukraine

e-mail: nikita.poskripko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8232-6044>

Abstract. *The article examines the complex issue of minority rights protection in the Western Balkans, focusing on the case of the Serbian minority in Croatia. The region's situation is defined by historical heterogeneity and the socio-political aftermath of Yugoslavia's violent disintegration. Purpose.* To analyze the situation in which the Serbian minority in Croatia found itself after the Yugoslav wars and to assess the efforts of the Croatian authorities to resolve this issue. **Methods.** *The following methods were used in writing this article: general scientific methods (analysis, synthesis, deduction, induction, systemic approach), as well as special historical methods, in particular, the historical-genetic and historical-comparative approaches. The research was based on the principles of historicism and optimization of the volume of information. Scientific novelty.* The article thoroughly examines the measures taken by Croatian authorities, specifically the adoption of the Constitutional Act on the Rights of National Minorities, a significant milestone in reconciliation with the Serbs and in supporting democratic standards. Special attention is paid to the role of the EU in this process, especially the requirements for proportional minority representation in local and regional authorities, state administration, and the judiciary. **Results.** *Following independence, Croatia faced challenges related to the Serbian minority's rights, as they experienced persecution and discrimination in the initial years after the 1991-1995 war. The early Croatian governments, driven by nationalist sentiments, were reluctant to integrate the Serbs into society and address their rights. This policy persisted until the start of the European integration course, which began after the change of power in 2000. The government of I. Račan initiated the first steps toward reconciliation with the Serbian minority by signing the EU Association and Stabilization Agreement, marking the beginning of Croatia's European integration process. The EU's policy played a crucial role in this shift, directing the Croatian government towards protecting minority rights as a fundamental criterion for Union membership. Conclusions.* The authors argue that the reconciliation process was slow and complex due to social and political obstacles and strong ethnic prejudices. However, under EU pressure, the Croatian government began taking steps to protect the Serbian minority, ensuring equal access to employment and representation in the public sector. Croatia's reconciliation success is a valuable example for other regional countries and Ukraine, which also seeks to resolve minority rights issues as part of its European integration course.

Key words: Croatia, national minorities, Serbs, European Union, European integration.

References

1. Amnesty International Report 2015/2016 (2016). The State of the world's human rights. *Amnesty International*. URL: <https://www.amnesty-international.be/sites/default/files/bijlagen/pol1025522016english.pdf> [in English].
2. Berberi O. (2017). The Impact of EU Political Conditionality on Minority Rights in Western Balkans: Insights from the Croatian Enlargement. *Journal of Educational and Social Research*. Vol. 7, № 1. P. 81-89 [in English].
3. Council decision of 12 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with Croatia and repealing Decision 2006/145/EC (2008). *EUR-Lex*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008D0119> [in English].
4. Council decision of 20 February 2006 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with Croatia and repealing Decision 2004/648/EC (2006). *EUR-Lex*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006D0145> [in English].
5. Croatia 2007 Progress Report (2007). *European Commission*. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/croatia-progress-report-2007_en [in English].
6. Croatia: European Court of Human Rights to consider important case for refugee returns (2005). <https://reliefweb.int/report/croatia/croatia-european-court-human-rights-consider-important-case-refugee-returns> [in English].
7. Enlargement Strategy and Main Challenges 2008-2009 (2008). <https://parco.gov.ba/wp-content/uploads/rju/2009/03/ec-enlargement-strategy-and-main-challenges-2008-2009.pdf> [in English].
8. Heemskerk M. (2020). Bringing Europe to the Western Balkans: The Europeanisation of Croatia and Serbia Compared. College of Europe EU Policy Paper 6/2020. https://www.coleurope.eu/sites/default/files/research-paper/edp_6-2020_heemskerk_0.pdf [in English].
9. Serbs. *Minority Rights Group*. <https://minorityrights.org/communities/serbs-2/> [in English].
10. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (2002). *Narodne Novine*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_12_155_2532.html [in Croatian].